

Hester-kadulla.

New Yorkin "Palestinaa"

Kirjottanut Santeri Nuorteva

Kuvittanut Jacob Epstein

Kuvat julaitaan Century Magazinein erikoisluvalla

New Yorkissa on enemmän juutalaisia kuin yhdessäkään toisessa paikassa koko maailmassa. Sehän on tunnettu asia. Eikä siellä tarvitse kauan asua, ennenkuin huomaa tämän todenperäisyyden. Etenkin jos joutuu asumaan Harlemin länsi- ja ete-

läosaan, tahi vallon "itäpuolelle", tahi Brownsvillen etukaupunkiin.

Tilastojen mukaan on New Yorkissa yli miljoonan juutalaisita. Näiden valtava enemmistö kuuluu työväenluokkaan, mutta onpa joukossa kaikkien muitten

luokkien edustajia, aina raha-
maailman huippuihin asti. Ja
vuosisatojen aikoina kärsityn
vainon kautta on tämä kansalli-
suus kohtalojensa läpi säilyttä-
nyt sen kaikille luokille ja ryh-
mille yhteisesti kuuluvia piir-
teitä, jotka kaikesta "jenkisty-
misestä" huolimatta antavat sil-

päätäväisesti kuin hän nylkee
muita työläisiä. Mutta siitä huo-
limatta hän muutamissa seikoissa
aina pysyy juutalaisena ja tun-
nustaa yhteenkuuluvaisuutensa
juutalaisten kanssa.

Monimiljun. Kahn, ja Strauss,
ja Wise perustelevat juutalaisia
kirjastoja, juutalaisia "hyvänte-

Ruokailuanka hikipajassa.

le erikoisen leiman, ei ainoastaan
fyysillisesti, mutta myös hen-
kisesti ja yhteiskunnallisesti.

Juutalainen aniharvoin, tus-
kinpa koskaan, luopuu uskonnos-
taan, kielestään, tavoistaan, — ja
ennenkaikkeaa hengenheimolai-
suudestaan. Eipä siltä, etteikö
uudenaikaisessa kapitalistisessa
järjestelmässä juutalainen työn-
antaja nykisi kansalaisiaan yhtä

keväisyyslaitoksia, tarkasti nou-
dattavat juutalaisia pyhäpäiviä,
käyvät synagoogassa j. n. e.

Suomalainen palvelustyttö jou-
tuessaan palvelemaan rikasta
juutalaisherrassväkeä, saa tottua
erikoisiin ruoka-, seurustelu- y.
m. tapoihin, jotka ovat aito-juu-
talaisia. Hän huomaa, että jos-
kin liike-elämä ja yleiset asiat
ajavat juutalaista muihin seura-

piireihin, niin aniharvoin juutalainen herraskainenkaan ottaa omaan seurapiiriinsä muita kuin juutalaisia. Juutalaisten herrojen klubeihin eivät pääse kristityt. Juutalainen, jos suinkin voi, tekee liikettä vain toisten juutalaisten kanssa.

Ja kun sattuu joku yleinen juutalainen pyhäpäivä, esim. uusi

juutalainen, niin "jenkistynyt" se tuttava oli, seisovan synagogan etehisessä valkoinen "rukoushuivi" kau'assaan, tahi istuvan lakki päässä synagogogassa kkanan lähellä, syventyneenä kirkonmenoihinsa.

Juutalaisilla on eräs juhla, jota he kutsuvat "lehtimaja"-juhlakksi. Talmudin tavat vaatinevat,

Juutalaisvanhus
juhlapäivän aattona.

vuosi, tahi Purim-juhla, niin New Yorkin asukkaat saavat oikein kouraantuntuvan todistuksen siitä, kuinka laajalle on siellä levinnyt juutalainen vaikutus. Useimmat kauppalikkeet ovat suljetut, — muutamissa kaupunginosissa melkein kaikki. Kulmien näillä seuduilla voi katsoja lähde tuttavansa, josta hän ei ehkä tietänytkään, että se on

että tänä juhlana on pidettävä jumalanpalveluksia erikoisissa "lehtimajoissa", joita laitetaan tilaisuutta varten, Juudan kansan erämaassa vaelluksen muistoksi. Mutta mistäpä saa sellaisia lehtimajoja suurkaupungissa, missä ihmiset elävät ahdettuina "tenementteihin". Vaan yritetään noudattaa suurkaupungin elämissä näinkin sopimattomia ta-

poja. Asuntoni ikkunasta kerran näin, kuinka viereisen, vähän matalanman talon katolle raahattiin muutamia lautoja, joista rakennettiin koppi ja tämä koppi peitettiin jonkinlaisilla, — kuulemma Palestiinasta saakka tuoduilla, — palmuniehdeillä. Tuossa kopissa sitten aamusta iltaan saakka rukoili ja pomilo i miehiä, — naiset eivät saa ottaa osaa juutalaisten jumalanpalveluksiin, eivätkä ota New Yorkissaakaan, kaikista "uuden ajan tuulahduksesta" huolimatta. Noitten miesten joukossa näin muutaman arvoisan lakimiehen, joka arkielämässä tapasi esiintyä hyvin vapaamielisenä henkilöinä, enkä tietänytkään sitä, että hän oli "oikeuskoinen" juutalainen.

Lieneeköhän yhtään toista kansaa, jossa tämä vanhoista uskonnollisista traditsioneista kiinnipitäminen olisi näin sitkeätä ja "ajan virtauksista" riippumattontaa kuin juutalaisissa. Kuvavaan esimerkkinä voisi vielä mainita, että kun New Yorkissa viime syksynä käytiin kiivasta taistelua Morris Hillquit'in valitsemiseksi kongressiin, niin erääksi juutalaisten juhlapäiväksi kokonaan lakkautettiin kaikki agitationi ja suljettiin vaalitoimisto, vaikka aika oli hyvin kriittilinen ja toimistoa muuten pidettiin auki yötä päivää. Tapahtuiko tämä sen vuoksi, että sekä ehdokas, että useimmat puhujat ja toimitsijat olivat juutalaisia ja itse tahtoivat alistua uskontonsa määräyksien alle, vai tapahtuiko se vaalitaktillisista näkökohdista, — ei tahdottu "jumalattomuudella" loukata äänestäjiä, joista suuri enemmistö oli juutalaisia, — sitä emme tiedä, mutta oli niin tahi näin, — tapaus kuvaa, kuinka tärkeänä tekijänä nämä

vaikutukset ovat New Yorkin sosialistienkin keskuudessa. Samaa todistaa mm. se, että Meyer London viime vaalitoimistelun aikana sai ehtimiseen "puolustautua" vastapuoleen levittämiä niinkin raskaita syytöksiä vastaan, että hänet oli nähty syövän — sianlihaa.

Juutalaiset tuskin koskaan menevät naimisiin ei-juutalaisten kanssa. Jos joku uskalikko niin tekee, joutuu hän perin pohjaisen boikottauksen alaiseksi heimolaistensa taholta. Tämän kirjoittaja tuntee hyvin useita juutalaisyntyisiä sosialisteja. Mutta hän ei tunne yhtään ainoata, jolla olisi ei-juutalainen vaimo.

Muut kansallisuudet nopeasti sulavat yleisamerikalaiseen kansaan. Toisessa ja aivan varmasti kolmannessa sukupolvessa häviää alkuperäisen kielen taito. Mutta ei juutalaisten seassa.

*

Varakkaimpien juutalaispiirien seassa nämä erikoisuudet eivät sentään ole ihan niin silmiinpistäviä, kuin ne ovat varsinaisessa New Yorkin "Palestiinassa", — itäpuolen ja Brownsvillen Ghetto'ssa. Siellä tuskin kuulee muuta kieltä, kuin "yiddish"-kieltä, armotonta saksan-, venäjän-, englannin- ja hebrean kielen sekotusta, joka on itä- ja keski-Europankin juutalaisten tavallisena puhekielenä. Vain Jumaluusoppi neet ovat perehtyneet hebrean kieleen, jota kansan puheessa ei ollenkaan käytettäne.

Varakkaimmat juutalaiset luopuu uskonnostaan kuitenkin sen verran että ylä-New Yorkissa ei suljeta kauppoja lauantaiksi, joka on juutalaisten "sabbatti". Ainoastaan "kosher"-kau-

pat, joissa myydään juutalaisten tavan mukaan teurastettua "pyhää" lihaa, ovat suljetut. Mutta itä-osa pitää kahta pyhää, — vapaaehtoisesti, kaikista aineellisista tappioista huolimatta, lauantaita, ja maan tavan pakosta

man kolikon käymällä juutalaisten perheissä lauantaisin — tulta sytyttämässä. Tulen sytyttäminen on näet juutalaiselle syntti sabattina. Syöminen ei toki ole, eikä taida olla itse ruuan tarjoileminen. Mutta tulen te-

Hikipujassa.

sunnuntaita. Työläiset kyllä ovat pakotetut työskentelemään hikipajoissa lauantaisinkin, mutta kaupat ovat suljetut ja "oikeuskoinen" juutalainen ei tee itse mitään työtä.

Juutalaiskortteleissa "kristittyjen" lapset tienaaavat muuta-

keminen on, ja tuohon syntiiin täytyy käyttää jumalattomia kristityitä, eikä se lönnä juutalaisten omaa tuntoa, enempää kuin sekään, että kaikkien juutalaisten synnagoogien "janitoreina" on "airesmanneja", koska juutalainen itse ei saa suorit-

taa edes semmoisia töitä kuin syynagoogan lämmittämistä ja puhdistamista pyhäpäivisin.

*

On arkipäiväiltä. Kolmannelta avenueltä käännyimme Bower'ylle, sieltä Houston katuä pitkin Essex-, Hester- ja Rivington kaduille. Olemme "Chetton" keskellä. Katu on täynnä kaupustelijavaunuja. Kaikenlaisia tavarointa tarjotaan kimakoilla keuhmishuudoilla. Vilinää ja hälinää. Tenementtitalojen rappusilla ja rappusten edessä, katukäytävillä, keskellä katuä istuskelee, innokkaasti keskustellen naisia, vanhuksiä, miehiä. Käsiädessä kävelevät rakastuneet parit. Lapsilaumat, — ja juutalaiset eivät ole Malthus-opin kannattajia, — telmivät kaduilla. Sanomaton katku vallitsee, ylinnä valkosipulin raskas tuoksu. "Palestiina" raskaan päivätyön jälkeen hengittää "raitista ilmaa".

Kadunkulmissa kokonksia. Virallisia ja epävirallisia. Joku juutalaisen union organiseeraaja pitää puheen, — tietysti "yid-dish"-kielellä. Juutalaiset ovat edellä järjestymisessä kaikkiin toisiin työläisiin nähden. Mutta siinäkin ilmenee heidän kansalliserikoisuutensa. Heillä on omat järjestönsä: Ladies Garment Workers, "Amalgamated Garment Workers", lakkityöläisten unio, leipurien unio, y. m., y. m., ja nämä kaikki yhdistetyt mahtavaan "United Hebrew Trades"-järjestöön, jolla New Yorkissa on satoja tuhansia jäseniä.

Sanottakoon tässä heti sekin seikka, että tämä ei merkitse sitä, että juutalaiset olisivat vieraat työläisten yleiselle järjestymiselle. Päinvastoin. Nämä juutalaisten järjestöt ovat New Yor-

kin unionistien edistysmielisyyden selkäranka. Ne ovat myös sosialistipuolueen selkäranka. Ei teidän tarvitse muuta tehdä kuin lukea jotakin nimelistää New Yorkin tärkeisiin työväentehtäviin osaaottavista henkilöistä, niin huomaatte, että valtava enemmistö niistä kantaa juutalaista syntyperää ilmaisevia nimiä.

Ja tämänhän on luonnollista! New Yorkin hikipajat ovat täynnä juutalaisia. New Yorkin proletarisin työväestö on juutalainen. Ja, — tärkeä seikka, — näyttää siltä kuin juutalainen uskonto olisi vähemmässä määrässä luokkauskontoa, kuten muut. Se on ainakin varmaa, että juutalaisella kirkolla ei ole lähimainkaan sitä yhteiskunnallisesti taannuttavaa voimaa alaisiinsa kuin esim. katolilaisilla ja protestanteilla.

Ja juutalaiset ovat kansaa, joka haluaa tietoja. Oleilkaa tuolla Hester- tai Rivington-kadulla tuonne kello yhdeksään asti illalla. Yhtäkkiä huomaatte kadun täyttyvän nuorilla miehillä ja naisilla, jotka tulevat kaikilta suunnilta, vilkkaasti keskustellen. He ovat iltakoulujen käyttäjiä. Ei yksikään kansallisuus suhteellisesti niin paljon käytä hyväkseen tarjona olevia opetusmahdollisuuksia kuin juutalaiset. Iltakoulut eivät riitä kaikkia opinhaluisia vastaanottamaan. Sosialistien toimeenpanemat luentokurssit saavat kuulijoikseen monta kertaa enemmän juutalaisia kuin muita kansallisuuksia. Ja kylvö itää vuosisatojen vai- nojen kautta terästyissä, ja sukupolvelta sukupolveen perityissä aivoissa.

Astukaa johonkin lukuisista kahviloista, joita vilisemällä vili-

see "Chettossa". Pöytien ympärillä istuu nuoria ja vanhoja miehiä ja naisia, vakavasti keskustellen. Eikä sitä mistään turhista asioista keskustella. Nämä juutalaiset kahvilat ovat oikeita "politillisiä salonkeja". Jo-

va "Ghetton" juutalaistyöläisistä. Sitä mukaa kuin heidän lukumääränsä lisääntyy, vähentyy mädäntyneen "Tammanyn" valta. Juutalainen on huono vaalikarja. Ei häntä saa ryppyilläkään houkutelluksi ääniä myymään,

"Politillisessa kahvilassa."

ku keskiikäinen, pitkäpartainen mies istuu pöydän päässä selitellen Venäjän politikan viimeisimpiä vaiheita. Toisessa pöydässä keskustellaan Mitchelin kaupungin hallinnosta. Väitellään mutta vakavasti, kiihoittumatta, joskin joskus vilkastutaankin.

Ja yksi asia on vielä sanotta-

sillä yleensä hän ei juopottele. On melkein mahdotonta tavata juopunutta juutalaista. Mutta sen sijaan hän ajattelee. Ja niinpä tapahtuu aivan luonnollisesti se, että New Yorkin ensimmäinen sosialistinen kongressimies valitaan juutalaisten "East Side"lta, ja että hän itsekin on juutalainen.

Ajattelu ja kurjunden kokemukset ajavat oikealle tielle. Silti epäilemme, tulisiko "Meyer Londonin piirissä" valituksi sosialisti, joka samalla ei olisi juutalainen...

*

Useimmat New Yorkin juutalaisista ovat Venäjän ja Puolan juutalaisia. On jonkun verran rumaniaalaisiakin ja unkarilaisia juutalaisia, jotka asustavat erikseen muista. Mutta useimmat ovat pogroomien ja nagai-kan opettamia Venäjän pakolaisia.

Venäjän vallankumous herätti

siellä tavatonta innostusta. Oli suuri juhla, nuo ikimuistettavat päivät. Ja nyt vallankumouksen jälkeen syntyy vakava kysymys: saako New York pitää "Palestiinansa". Jo nyt on lähtenyt tuhansia juutalaisia vapaata Venäjää kohti. Toisia on lähdössä. Kuinka monta lähteneekään, jatka olot vähän järjestyvät. Ja kun New Yorkin "Palestiina" häviää, tahii vähenee huomattavasti, niin sen mukana häviää paljon sitä New Yorkia, joka on tämän päivän New York. Sen mukana menettää myös New Yorkin työväenliike hyvin paljon.

LAULU PAIDASTA

Kirj. THOMAS HOOD

Suom. Lauri Letonmäki

(Uusi suomennos)

Kas sormin luisin ja raskain,
ja silmät verestäen
hän neuoi eestä leipäkullan
tuo vaimo ryysyinen.
Tik, tik, tik:
Ylös katseen samean luo
nälkäisnä, kurjana laulaa,
on "Laulu paidasta" tuo.

"Tee työtä, työtä, työtä
kukon laulust' alkaen!
Tee työtä, työtä, työtä
kaunis näät yö-tähtösen!
Oi, orjana olla vois
parempi pakanamailla,
miss' autuudesta ei huolta ois —
kuin kärsiä kristityn lailla!

Tee työtä, työtä, työtä!
Älä päätä heikkoa säästä!
Tee työtä, työtä, työtä,
kun silmät puhkee päästä!
Yhä sauma ja palte
ja palte ja sauma vain —
mut napit vaadi ei valvontaa —
ne neulon unissain!

Oi, miehet, joilla vain
on vaimo, äiti ja sisar:
jokainen lanka liinassain
on ihmiseloa pisara!
Tik, tik, tik!
näin köyhyys kiroaa!
Kun neulon ma paitaa, neulon myös
ain kuolinlakanaa!